

Warszawa, 5 grudnia 2024 r.

Polski Fundusz Literatury – sposób na uzdrowienie polskiego rynku literackiego

Postulujemy utworzenie Polskiego Funduszu Literatury (PFL), który będzie narzędziem rzeczywistego i efektywnego wsparcia twórców, wydawców, księgarń, bibliotek, a także czytelniczek i czytelników. Uważamy, że tylko rychłe uruchomienie programu, opartego na skutecznych rozwiązaniach już znanych i stosowanych w innych branżach, pomoże uratować polską literaturę, która znajduje się w stanie postępującej zapaści.

Literatura jest wizytówką Polski, przestrzenią życiową polskiego języka i budulcem wspólnej tożsamości, a mimo to pozostaje jedną z najgorzej dofinansowanych dziedzin kultury. Potrzebuje ona silnego mecenatu, a silnego mecenatu nie ma bez zasobnego budżetu.

Ministerstwo Finansów rozważa – na prośbę wydawców – **obniżenie od 2026 roku stawki VAT na książki do 0 proc.** Uważamy, że to **pomysł niefortunny, wręcz szkodliwy**: obniżenie VAT może dać przejściową ulgę niektórym wydawcom i dystrybutorom, lecz nie rozwiąże realnie żadnego strukturalnego problemu rynku książki, a jedynie zuboży państwo. Cała ta ogromna suma (szacowana podczas listopadowego Współkongresu Kultury przez Ministra Finansów, Pana Andrzeja Domańskiego, na 500 milionów złotych) ostatecznie zostanie skonsumowana przez marże najbogatszych graczy na rynku i trafi na ich konta.

Naszym zdaniem literaturze bardziej przysłuży się utrzymanie dotychczasowej stawki VAT i przeznaczenie wpływów z tego podatku, wypracowanych wszak przez branżę książkową, na specjalny fundusz literatury, wspierający jej rozwój i promocję. Inspirujący jest tu przykład istniejącego od 2005 roku Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej, który uratował polskie kino od zapaści i zapewnił mu stabilne warunki rozwoju, a finansowany jest przede wszystkim z wpłat od branży audiowizualnej.

Dlatego **jako Unia Literacka postulujemy, żeby pełna kwota 5% VAT trafiała do nowej instytucji: Polskiego Funduszu Literatury, jako kapitał bezpośrednio wypracowany przez rynek książki i do niego wracający.** Uważamy, że dziś, kiedy literatura polska jest w stanie klęski żywiołowej, co przypomina sytuację, w jakiej polskie kino znalazło się latach 90., potrzebna jest instytucja, która ocali naszą twórczość i rynek książkowy.

1. Polski Fundusz Literatury – założenia programowe

Polski Fundusz Literatury to trwała agenda rządowa, która ma zapewnić czytelnikom i czytelniczkom w całym kraju szeroki dostęp do wartościowej literatury, a jednocześnie zapewnić rozwój tej dziedziny – jako nośnika języka ojczystego, spoiwa wspólnoty, miejsca spotkań idei i wartości oraz wizytówki kraju na świecie.

Fundusz sprzyja powstawaniu, wydawaniu i dystrybucji literatury, tworząc stabilniejsze warunki uprawiania twórczości, a jednocześnie premiując wydawnictwa, biblioteki i księgarnie w odważnych decyzjach programowych, które z kolei zapewnią milionom czytelniczek i czytelników dostęp do zróżnicowanej i wartościowej oferty.

PFL jest finansowany w całości z wpływów z VAT z rynku książki. W ten sposób polskie czytelniczki i czytelnicy za każdym razem, kiedy kupują książkę, będą dokładać cegiełkę do rozwoju literatury.

Dodatkowo PFL może być zasilany na zasadzie zlikwidowanego w 2015 roku Funduszu Wsparcia Twórczości: poprzez wpłaty od wydawców publikujących utwory znajdujące się w domenie publicznej (z tzw. „martwej ręki”).

PFL wspiera cztery filary - środowiska, które razem tworzą różnorodność polskiej książki (biblioróżnorodność) w procesie jej tworzenia i udostępniania. Są to:

1. **Twórcy literatury** (zarówno autorzy i autorki, jak i tłumacze i tłumaczki) – jako ci, bez których nie byłoby książek.
2. **Wydawnictwa** – te, które inwestują w wartościową literaturę.
3. **Księgarnie** – jako lokalne miejsca kontaktu z książką i życiem literackim.
4. **Biblioteki** i inne lokalne ośrodki kultury – jako bezpłatne, ogólnodostępne i demokratyczne miejsca spotkań z książką.

Poniżej przedstawiamy kluczowe korzyści, jakie z uruchomienia PFL będą płynąć do różnych uczestników rynku literackiego.

2. Korzyści dla twórców

Stypendia twórcze – na projekty pisarskie i translatorskie (premiowane mniej rynkowe gatunki jak na przykład poezja, dramat, opowiadania oraz kosztowne przedsięwzięcia jak biografie, reportaże).

Stypendia na zamówienia dramaturgiczne od teatrów publicznych, połączone z grantem na wydanie dramatu drukiem.

Stypendia wytnieniowe i zapomogi socjalne (ze szczególnym uwzględnieniem twórców w starszym wieku).

Kiedy dzieło powstałe w ramach stypendium zostanie opublikowane, część zysków (rozliczane przez wydawcę) stopniowo wraca do **PFL** (bezpośrednio od wydawcy i od autora/tłumacza z części tantiem przekraczających zaliczkę) aż do – w przypadku dużego sukcesu – pełnego zwrotu kwoty, która zasili kolejne projekty.

3. Korzyści dla wydawnictw

Wsparcie publikacji niekomercyjnych (na przykład: poezja, dramat, książka dziecięca, literatura regionalna, przekłady z rzadkich języków, pozycje bogato ilustrowane itd.).

Program „Wsparcie na start”: na publikacje debiutantów (pierwsza i druga książka), żeby zachęcić wydawców do dawania szansy nowym nazwiskom.

Część zysków z publikacji stopniowo wraca do **PFL** aż do – w przypadku dużego sukcesu – pełnego zwrotu kwoty, która zasili kolejne projekty.

4. Korzyści dla księgarni

Wsparcie dla księgarń niezależnych – na organizację spotkań z pisarzami/pisarkami i tłumaczami/tłumaczkami, warsztaty literackie i inne formy budowania życia kulturalnego wokół książki.

5. Korzyści dla bibliotek

Program “Wartościowa książka w każdej gminie” – co rok PFL przeznaczy y pewną sumę na zakupy określonej liczby polskich tytułów. Na listę tę trafiałyby książki uhonorowane najważniejszymi polskimi nagrodami literackimi oraz inne szczególnie istotne książki niekomercyjne. Dzięki temu do rąk czytelników w każdej polskiej gminie trafiać będzie co roku zestaw najwybitniejszych współczesnych książek. Wydawnictwa – często niszowe – dostaną premię za inwestowanie w ambitną literaturę, a autorzy odłożoną w czasie premię ze sprzedaży.

Program “Odkrycia” – biblioteki (ale też księgarnie i domy kultury) mogą się starać o mały, szybki grant na spotkania z twórcami mniej komercyjnymi. Program ma premiować debiutantów, poetów, tłumaczy. Nie jest to duży, coroczny program grantowy, wymagający planowania z wielomiesięcznym wyprzedzeniem, ale doraźny „szybkiego reagowania”.

Program “Powrót do szkoły” – małe granty na spotkania autorskie w szkołach.

6. Korzyści dla wszystkich twórców literatury.

Dodatkowe zasilenie **systemu PLR** (Public Lending Rights).

7. Współpraca z ekspertami

Przyznawanie poszczególnych dotacji oceniłyby wieloosobowe zespoły eksperckie, w których znaleźliby się zarówno literaturoznawcy i literaturoznawczynie, jak i pisarki i pisarze, przedstawiciele Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego itp. Zespoły eksperckie zbierałyby się regularnie, by wszystkie składowe programu mogły działać w miarę elastycznie.

O Unii Literackiej

Unia Literacka od 2019 r. działa na rzecz rozwiązań korzystnych dla literatury i czytelnictwa w Polsce, reprezentuje autorki i autorów oraz stanowi forum wymiany wiedzy fachowej dla osób profesjonalnie zajmujących się literaturą. Organizacja bierze udział w pracach legislacyjnych, wypracowuje dobre praktyki, monitoruje rynek literacki oraz wspiera autorki i autorów poprzez system rezydencji literackich. Poprzednia aukcja zorganizowana przez UL wspólnie z Allegro przyniosła w 2020 r. ponad 80 tys. złotych na zapomogi dla pisarek i pisarzy poszkodowanych przez pandemię i dała początek działającemu do dziś funduszowi zapomóg socjalnych.

Więcej informacji: www.unialiteracka.pl

F: facebook.com/unia.literacka

L: linkedin.com/company/unialiteracka

